

Çeviri/Translation

Ben-Anlatıları: Tarihteki İnsana Yakınlaşmak mı?¹ “ Ben-Anlatıları” Konferansı Üzerine İlk Değerlendirmeler

(Ego-Dokumente -
Annäherung an den Menschen in der
Geschichte? Vorüberlegungen für die
Tagung “Ego-Dokumente”)²

Ego-Documents - Approach to People in
History? Preliminary Considerations for
the Conference “Ego-Documents”

WINFRIED SCHULZE

Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi, Erken Modern Dönem Tarihi, Prof. (Emekli)
Ludwig-Maximilians-Universität München, Professor für Geschichte der Frühen Neuzeit
(Emeritus)

- 1 Bu mülâhazalar 1992 senesinin Haziran ayında Werner-Reimers-Stiftung Bad Homburg’da “Ego-Dokument” üzerine yapılan çalıştay içeriğinin hazırlanması çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu metin konferanstan önce tüm katılımcılara gönderilmiştir. Öncelikle Gabriele Jancke-Leutzsch ve Claudia Ulbrich’e önceki bir versiyon ile ilgili yaptıkları eleştirel yorumları için çok teşekkür ederim. Bu çalışmanın örnek incelemelerle genişletilmiş bir versiyonu şurada yayımlanmıştır: *Von Aufbruch und Utopie. Perspektiven einer neuen Gesellschaftsgeschichte des Mittelalters*. Für und mit Ferdinand Seibt aus Anlaß seines 65. Geburtstages, Köln-Viyana-Weimar 1992, s. 417-450. Ancak konferansın bağlamını belgelemek üzere gözden geçirilmiş yeni bir baskının yapılması bana uygun göründü.
- 2 Winfried Schulze: “Ego-Dokumente - Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung ‘Ego-Dokumente’,” Aynı Yazar (ed.), *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte* (Selbstzeugnisse der Neuzeit 2) (Berlin: Akademie Verlag, 1996), 11-30.

Çeviri/Translated by: TUĞBA İSMAİLOĞLU KACIR³

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Istanbul Medeniyet University, Faculty of Letters, Department of History

(tugba.kacir@medeniyet.edu.tr), ORCID: 0000-0002-9418-3375

Geliş Tarihi/Date of Arrival: 23.11.2023

Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 11.12.2023

Schulze, Winfried. "Ben-anlatıları: Tarihteki İnsana Yakınlaşmak mı? "Ben-Anlatıları" Konferansı Üzerine İlk Değerlendirmeler." Çev. Tuğba İsmailoğlu Kacir. *Ceride* 1, no. 2 (Aralık/December 2023): sayfa/pp 121-143.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10668937>

"Metinler – şüphesiz,

Ama onlar *insan* metinleri"

Lucien Febvre, 1933⁴

Tarihteki insana, onun düşüncesine, bilgisine ve davranışlarına karşı duyduğumuz ilgi büyüyor. Biz tarihçiler Marc Bloch'un buraya uygun düşen ifadesine göre yamyam olarak adlandırılırız: "İnsan etinin kokusunu aldığı yerde, avını hisseder."⁵ Hâlihazırda yeni yayınlar da bunu destekliyor: Tarihçi kavminin avcıları doyumstuzdur, gizli kalacak hiçbir insan davranışı türü, muhtemel bir ganimet için taranmayacak hiçbir kaynak çeşidi yoktur. Şu an için "Özel Hayatın Tarihi" bu çalışmaların nihai noktasıymış gibi görünüyor, özel alan hadsizce didikleniyor, mahremiyet dikizleniyor, tüketim ve mülkiyet hesaplanıyor, hatta tarihi insanın kusurları insafsızca ortaya seriliyor,⁶ bilimsel toplantılar Erken Modern dönemde "dürtülerin bireysel-

3 Çeviriyi gözden geçirerek kıymetli katkılar yapan Hilal Görgün'e ve metindeki Fransızca ibareleri Türkçeye çeviren Güneş Işıksel'e teşekkür ederim.

4 Lucien Febvre: "Ein Historiker prüft sein Gewissen", Aynı yazar (Ed.): *Das Gewissen des Historikers*, Berlin 1988, S. 9-22, burada S. 18.

5 Marc Bloch, Jacques LeGoff'tan alıntı: "Der Historiker als Menschenfresser", *Freibeuter* 41, 1989, S. 21-28, şu başlıkla tekrar yayımlandı: "Wie schreibt man eine Biographie?", Fernand Braudel, v.d.: *Der Historiker als Menschenfresser. Über den Beruf des Geschichtsschreibers*, Berlin 1990, S. 103-112, burada S. 103

6 Roger Chartier (Ed.): *Histoire de la vie privée*, C. 3: *De la Renaissance aux Lumières*, Paris 1986 (Almanca. *Geschichte des privaten Lebens*, C. 3: *Von der Renaissance zur Aufklärung*, Frankfurt am

leşmesini” araştırıyor.⁷ Bu durum, bireysellik sendromu ile insanın en derinini tam olarak kavramak konusundaki çekimserliğiyle garip bir çelişki içinde olan klasik tarihciliğe kıyasla önemli bir değişiklikle sonuçlandı. İnsanın bireyselliği sorunsalına (“Individuum est ineffabile”) [Birey tarif edilemez]* böylesine güçlü bir şekilde eğilmiş olan Friedrich Meinecke gibi bir tarihçi için, insanı araştırırken çözülemeyen kısım kalmalı, bu durumda tarihçi *ars ignorandi*’yi [cehalet sanatını] uygulamalıydı: Bireyin haysiyeti kendisini ulu orta ifşa etmekten sakınmasından gelirdi. Öte yandan çağdaşı Otto Hintze ise tarihi kişiliklere daha derinlemesine bir erişimi savunmuştu. “Droysen’in meşhur X’i” demektedir “öylece duruyor, ancak bence araştırmalar onu en aza indirgemek için çabalamalı. Aksi halde yapılacak en iyi şey, tarihi bilimsel araştırmalardan tamamen vazgeçmek olurdu.”⁸

Rahatlıkla söylenebilir ki 20. yüzyılın son dönemlerindeki tarih araştırmaları, Meinecke’nin çekingenliğinden ziyade Hintze’nin saldırgan önerileri tarafından yönlendirilmiştir. Bilhassa son otuz yılda tarih araştırmalarının tematik olarak genişlemesi ve tarih metotlarındaki ilerleme, muğlak zihniyet tarihi [*Mentalitätsgeschichte*]* kavramı ile tanımladığımız, ancak insanların oldukça bilinçsizce ifade edilmiş tutumlarını, fikirlerini ve davranışlarını hedefleyen alan üzerinde özel bir etki yaratmıştır: Bu makalenin başında alıntılanan Lucien Febvre’nın 1933’te bilinçli bir şekilde formüle ettiği gibi “İnsan bilimi olarak tarih, insanın geçmişinin bilimidir.”⁹

Başlangıçta belirgin bir bireycilik karşıtı, hatta muhalifleri tarafından bazen kolektivist olarak adlandırılan eğilimle ortaya çıkan toplumsal tarihin, son yıllarda bilinçli ve bilinçsiz insan eylemlerine daha yoğun bir metodolojik yaklaşımın yolunu açmış olması tarihin bir çeşit ironisidir. Bugün farkında olduğumuz makro tarihten mikro tarihe giden yol, ilk olarak makro tarihsel soruların ve metotların belirli içeriksel problemlere artık cevap

Main 1991). Ayrıca bkz. Daniel Roche: *Le peuple de Paris*, Paris 1981 ve son olarak Annik Pardailhé-Galabrun: *La naissance de l’intime: 3000 foyers parisiens, XVIIe-XVIIIe siècles*, Paris 1988.

7 Bkz. Erken Modern Dönem Araştırma Enstitüsü Konferansı (Viyana), 28.-30.11.1991. Konferansın çıktıları şurada basılmıştır: Daniela Erlach - Markus Riesenleitner - Karl Vocelka (Ed.): *Privatisierung der Triebe? Sexualität in der Frühen Neuzeit*, Frankfurt am Main 1993.

* Almanca olmayan kullanımlar ya da yerleşik söz ve deyimler metinde olduğu gibi muhafaza edilmiş, açıklaması köşeli parantez içerisinde metinde verilmiştir. (ç.n.)

8 Otto Hintze: *Soziologie und Geschichte. Gesammelte Abhandlungen zur Soziologie, Politik und Theorie der Geschichte*, Gerhard Oestreich (Ed.), 2. Genişletilmiş Baskı. Göttingen 1964, s. 352.

* Kavramların orijinal kullanımları ilk geçtikleri yerlerde köşeli parantez içinde verilmiştir. (ç.n.)

9 Dipnot 4’e bakınız, S. 17. Açıklayıcı bir örnek olarak Arthur E. Imhof: *Die verlorenen Welten. Alltagsbewältigung durch unsere Vorfahren - und warum wir uns heute so schwer damit tun ...*, Münih 1984.

veremeyeceği anlaşıldığında açıldı.¹⁰ Örneğin nicel demografi tarihinde, tekil bireye dönmeyi gerekli kılan nitel sorulara götüren son derece hızlı bir konu ve metot değişimi yaşanmıştır.¹¹ Ancak bu araştırmacı süreç, tarihteki bireyin davranışlarına yönelik güçlü ve yeni bir ilginin, metodolojik izdüşümünü de bulan büyük yapısal sorunlara karşı bir hareketin gölgesinde kaldı. Lawrence Stone bu süreci, sürecin karmaşıklığını tam olarak karşılama da "revival of narrative" [anlatının dirilişi] olarak adlandırdı.¹²

Zihniyet tarihi ile ilgili soruların yoğun dinamizmi, başlangıçta merkezi konumda olan kolektif bilinçdışılık alanının sınırlarını aştı ve bireye, onun kendine has ve tekil hayal dünyasına, dünya görüşüne yönelik bütüncül, yeni bir ilgi doğurdu. Bu ilgi bilhassa, normalde tarihte sıklıkla dile gelenler arasında olmayan, sessiz kalabalıkları oluşturan sosyal sınıflara yönelikti. Bu noktada tarih araştırmaları, uygulanması zor ve tartışmalı "halk kültürü" kavramını sadece ana mesele olarak benimsemekle kalmamış, aynı zamanda kültürel uygulamaların, değer yargılarının ve sosyal bilgi birikiminin sorgulanabileceği özel sorular ve metotlar geliştirmiştir.¹³ Tüm bu sorular kültür tarihinin eski sorularının oldukça ötesine geçiyor; günümüzde ise ekonomi, devlet ve toplumdaki temel tarihsel değişimlerin bireyler tarafından nasıl algılandığını ve işlendiğini her zamankinden daha çok bilmek istediğimiz gerçeğinin arka planında kendi önemlerini kazanıyorlar. Bu bağlamda modern tarih araştırmaları her şeyden önce, bireysel ve kolektif yo-

10 "Mikrotarih" kavramı 1965 civarında, mikro ve makro tarihi Tolstoy ve Namier'e başvurarak karşılaştıran, her ne kadar aslında sadece birey ve genele yönelik eski tartışmayı yeniden başlatan bir bağlamda olsa da bilimsel olarak ilk kez Siegfried Kracauer tarafından kullanılmıştır. Bkz. S. Kracauer: *Geschichte - Vor den letzten Dingen*, Frankfurt am Main 1971, Bölüm. V, S. 125 vd. - Yeni bağlamı için öncelikle C. Ginzburg - C. Poni: "Was ist Mikrogeschichte?" *Geschichtswerkstatt* 6, 1985, S. 48-52 (İtalyanca ilk basım 1979). Bkz. Winfried Schulze: "Mikrohistorie vs. Makrohistorie? Anmerkungen zu einem aktuellen Thema", Christian Meier - Jörn Rüsen (Ed.): *Historische Methode* (Theorie der Geschichte, C. 5), Münih 1988, S. 319-341. Almanya'daki tartışmaların mevcut durumu için Richard van Dülmen: "Historische Anthropologie in der deutschen Sozialgeschichtsschreibung", *GWU* 42, 1991, S. 692-709. Bununla ilgili son olarak Hans Medick: "Entlegene Geschichte? Sozialgeschichte im Blickpunkt der Kulturanthropologie", *Geschichtswissenschaft vor 2000. Festschrift für Georg G. Iggers zum 65. Geburtstag*, Hagen 1991, S. 360-369 ve Medick'in mikrotarih ile ilgili katkısı için Winfried Schulze (Ed.): *Sozialgeschichte, Alltagsgeschichte, Mikro-Historie*, Göttingen 1994, S. 40-53.

11 Bununla ilgili olarak örneğin Philippe Ariès: "L'histoire des mentalités", Jacques LeGoff - Roger Chartier - Jaques Revel (Ed.): *La Nouvelle Histoire*, Paris 1978, s. 402-423. Nüfus tarihçisi Arthur E. Imhof'un çalışmalarının tematik gelişimi bu süreci örneklendirebilir.

12 Lawrence Stone: "The Revival of Narrative", *PaP* 85, 1980, s. 3-24.

13 Sadece Peter Burke'e atıfta bulunuyorum: *Helden, Schurken und Narren. Europäische Volkskultur in der frühen Neuzeit*, Stuttgart 1981; Steven L. Kaplan (Ed.): *Understanding Popular Culture. Europe from the Middle Ages to the Nineteenth Century*, New York-Berlin 1984 ve Bob Scribner: "Is a History of Popular Culture possible?", *History of European Ideas* 10, 1989, S. 175-191.

rumlara, değerlere ya da sosyal bilgiye mümkün olduğu kadar doğrudan erişimi mümkün kılan kaynak türleriyle ilgileniyor. Bu ilgi bugün o kadar güçlü ki, bu tarihi kaynak koleksiyonlarının sunduğu imkanları sistemli bir şekilde düzenlemenin ve daha net bilgilere ulaşmanın zamanı gelmiş gibi görünüyor. Bu bağlamda geleneksel halk kültürü araştırmalarından ayrılarak temel ilgi alanı daha çok toplumsal yaşamın bireysel algılanışına odaklanan ben-anlatısı [*ego-dokument*] kavramına eğilmek istiyorum.¹⁴

İlk olarak, zaman zaman Fransızcada kullanılan “ego-historie” mefhumundan oldukça farklı olan ben-anlatısı kavramı üzerine bazı mülahazalardan bahsetmek yerinde olacaktır. Örneğin Pierre Nora “ego-histoire”den tarihçilerin biyografik “kişisel betimlemeleri”ni anlarken,¹⁵ ben-anlatısı kavramı tarihsel kaynak malzemenin kendisini ifade eder. Anglo-Amerikan sosyal bilimlerinde yaygın olarak kullanılan “kişisel belgeler” [*personal document*], “insani belgeler” [*human document*] ya da tam olarak aynı olmasa da “yaşam belgeleri” [*document of life*], terimleri ile az da olsa bir yakınlık kurulabilir. “Yaşam belgeleri” olarak öncelikle psikoanalitik, antropolojik ve sosyolojik araştırmalarda, “bir bakıma” yazar olarak anlaşılabilir bir kişinin biyografisi hakkında bilgi sağlayabilecek kaynaklar anlaşılır.¹⁶ Tarihçinin de aşına olduğu günlük, mektup ya da sözlü tarih mülakatları gibi kaynakların yanı sıra edebî ve fotoğrafik kaynaklar ve son olarak günlük kullanımda olan eşyalar da burada yer alır.

Tabii ki şimdide değin ben-anlatıları ile ilgili tartışmalar, bu sosyal bilimsel metot tartışmalarını henüz yeteri kadar dikkate almadı. Aynı durum etnografik biyografi araştırmaları bağlamında geliştirilen mülahazalar konusunda da böyle. Rolf Wilhelm Brednich “insani belgeler”den bahsetmiş ve

14 Bu, bu araştırma alanının kaynak gruplarının listelenmesiyle de netleştirilir. Scribner örneğin atasözlerinin, halk edebiyatı ve halk türkülerinin, broşürlerin, kilise geleneklerinin kalıntılarının yanı sıra adli kayıtları ve kilise dosyalarını da zikreder (ibid., S. 174 v.d.).

15 Pierre Chaunu - Georges Duby - Jacques LeGoff - Michel Perrot: *Leben mit der Geschichte. Vier Selbstbeschreibungen*, Pierre Nora tarafından bir önsöz ile neşredildi, Frankfurt am Main 1989 ve şuradaki makaleler: *Autour de l'égo-histoire* ve *Le Débat* 49,1988, S. 122-140.

16 Bununla ilgili olarak Louis Gottschalk'ın daha önceki çalışmalarına bkz.: “The Historian and the Historical Document”, Aynı yazar - C. Kluckhohn - R. Angell: *The Use of Personal Documents in History, Anthropology and Sociology*, New York 1947, S. 3-78; G. W. Allport: *The Use of Personal Documents in Psychological Science*, New York 1942; C. Pitt: *Using Historical Sources in Anthropology and Sociology*, New York 1972 ve E. de Dampierre: “Le sociologue et l'analyse des documents personnels”, *Annales ESC* 14, 1959, S. 442-454. “Yaşam Belgeleri” kavramına ilişkin son olarak Ken Plummer: *Documents of Life: An Introduction to the Problems and Literature of a Humanistic Method*, Londra 1983. Bu kitap “Yaşam Belgeleri” üzerine sosyal bilim araştırmalarındaki tartışmaların mevcut durumuna dair iyi bir fikir sunar. (Özellikle S. 13 v.d.). Son alıntı Robert Redfield'in formülasyonuna atıfta bulunuyor. (ibid., S. 14).

bununla öncelikle vasiyetnameleri, aile kayıt defterleri ve yazışma defterlerini, mektup ve günlükleri, aile kronik ve günlüklerini etnografik alan araştırması esnasında mülakatlar yoluyla elde edilebilecek kaynak türlerinden ayırmak istemiştir.¹⁷ Brednich'in anladığı anlamda "tesadüfen ortaya çıkan belgeler" ile birazdan üzerine konuşacağımız ben-anlatıları arasında, iki kavramın bire bir aynı olmamasına rağmen, örtüşmeler mevcuttur.

Bilhassa son dönem Batı Avrupa Erken Modern dönem araştırmaları, ben-anlatılarından 1970'lerde Hollanda'daki tartışmalara ve Hollandalı tarihçi Rudolf Dekker'in bazı katkılarına dayanan, insanın kendisine dair görüşleri hakkında bilgi veren öncelikli olarak otobiyografik metinleri anlar. Dekker bu tanımla hemşerisi Jacob Presser'in uzun süredir fark edilmemiş önerisine başvurur. Presser 1958 gibi erken bir tarihte "ben-anlatısını" "yazarın bize kendi kişisel hayatı ve duygularıyla ilgili bir şeyler anlattığı",¹⁸ ya da daha genel söylersek "bir ego'nun bilerek ya da bilmeyerek kendisini açık ettiği ya da gizlediği"¹⁹ metinler olarak tanımlar. Herman van den Dunk, bir "yazarın koşullu ve çok dolaylı olarak kendisi hakkında bir şeyler ortaya koyduğu, ancak kendisini kişisel olarak ilgilendiren, heyecanlandıran ve etkileyen şeyleri ifade ettiği"²⁰ kaynaklardan bahseder.

Bu açık ve burada tekrar başvuracağımız tanımlar, Hollanda'daki yeni sosyal tarih araştırmalarını bilhassa Erken Modern dönem otobiyografik metinlerine yoğunlaşmaları için teşvik etmiştir. Bu yüzden Dekker'in olukça büyük ölçekli bir projesinin amacı, 16 ila 18. yüzyıllar arasındaki tüm Hollanda otobiyografik metinlerini, otobiyografiler, günlükler ve kişisel seyahat notları dahil olmak üzere, mümkün olduğunca eksiksiz bir şekilde bir araya getirmeye çalışan bir koleksiyon oluşturmaktır. Pratik sebeplerden dolayı,

17 Rolf Wilhelm Brednich: "Zum Stellenwert erzählter Lebensgeschichten in komplexen volkskundlichen Feldprojekten", Aynı yazar v.d. (Ed.): *Lebenslauf und Lebenszusammenhang. Autobiographische Materialien in der volkskundlichen Forschung*, Freiburg i. Br. 1982, S. 46-70.

18 Dekker Presser'in 1958'deki önerisini şöyle yorumlar (Memoires als geschiedsbron). Bkz: Rudolf M. Dekker: "Ego-Documents in the Netherlands 1500-1814", *Dutch Crossing* 39, 1989, S. 61-72, burada S. 61, Jacob Presser'e atıfta bulunarak (*Uit het werk van dr. J. Presser*, Amsterdam 1969, S. 277). - Tüm proje ile ilgili olarak ayrıca bkz. Rudolf M. Dekker: "Egodocumenten: Een literatuuroverzicht", *Tijdschrift voor Geschiedenis* 101, 1988, S. 161-189 ve Aynı yazar - R. Lindeman - Y. Scherf: "Verstopte bronnen: egodocumenten van Noord-Nederlanders uit de 16de tot 18de eeuw", *Nederlands Archieven Blad* 86, 1982, S. 226-235, ibid., S. 226 v.d. Ayrıca kavramın kökeni hakkında bazı açıklamalar.

19 Presser'in formülasyonu için: Aynı yazar: *Uit hei werk van dr. J. Presser*, Amsterdam 1969, S. 286.

20 Bkz. H. W. van den Dunk: "Over de betekenis van ego-dokumenten", *Tijdschrift voor Geschiedenis* 83, 1970, S. 147-161. "Tijdschrift" in bu sayısı şu başlık ile yayımlanmıştır: *Egodokumenten, een bijzondere genre van historische bronnen*.

tahmin edilebileceği üzere, kişisel mektuplar, sonunda yaklaşık 1200 parçadan oluşan bu koleksiyona dahil edilmedi.²¹

Hollandalı tarihçilerin bu çalışması, son yıllarda oldukça gelişen, bir hayli yaygın olan ve artık tarih biliminin kapsamlı antropolojik yeniden yöneliminin kanıtı olarak kabul edilen otobiyografik metin türleri araştırmasının içinde sınıflandırılabilir.²² Bazı ülkelerde otobiyografik kaynaklar çoktan çeşitli sınıflandırma kriterleri altında toplanmış ve kayıtlara geçirilmiştir.²³ Otobiyografik metinler eskiden daha çok kültür tarihi veya edebiyat

- 21 Dekker'in bu ciltteki katkısı için bkz. s. 33-57 ve şu anda mevcut olan (sadece Kuzey Hollanda) kaynakların genel durumu için bkz.: Quellen R. Lindemann - Y Scherf - R. Dekker (Ed.): *Egodocumenten van Noord-Nederlanders uit de zestiende tot begin negentiende eeuw. Een chronologische lijst*, Rotterdam 1993, yaklaşık olarak 630 metin içermektedir.
- 22 Rudolf M. Dekker: "Egodocumenten: Een literatuuroverzicht", *Tijdschrift voor Geschiedenis* 101, 1988, S. 161-189, son derece önemli bir literatür değerlendirmesi yaparken, Kenneth Barkin: "Autobiography and History", *Societas* 6, 1976, S. 83-108, ise otobiyografiye yönelik yeni, derinlemesine tarihsel ilgiyi vurgular ve bunu tarih yazımındaki genel ilgi değişimiyle birleştirirken, daha eski tarih araştırmaları otobiyografiye karşı uyarıda bulunma eğilimindediler. - Ayrıca Bkz: Günter Niggel (Ed.): *Die Autobiographie. Zu Form und Geschichte einer literarischen Gattung*, Darmstadt 1989; J. M. Osborn: *The beginnings of Autobiography in England*, Los Angeles 1960; John N. Morris: *Versions of the Self. Studies in English Autobiography from John Bunyan to John Smart Mill*, New York 1966; Paul Delany: *British Autobiography in the Seventeenth Century*, Londra 1969; Dean Ebner: *Autobiography in Seventeenth-Century England*, Den Haag- Paris 1971; A. Stauffer: *The Art of Autobiography in 18th-Century England*, Princeton, New York 1965; Roy Pascal: *Die Autobiographie. Gehalt und Gestalt*, Stuttgart v.d.. 1965; Pierre Lejeune: *L'histoire de l'autobiographie en France*, Paris 1971; Jan Szczepanski: "The Use of Autobiographies in Historical Social Psychology", Daniel Bertaux (Ed.): *Biography and society. The life history approach in the social sciences*, Beverly Hills, Ca. - Londra 1981, S. 225-234; Robert Elbaz: *From Confessions to Antimemoires: A Study of Autobiography*, Doktora Tezi. Montreal 1980; Harvey J. Graff: *Literacy and Social Development in the West: A reader*, Cambridge 1981; E. Graham v.d. (Ed.): *Her own Life. Autobiographical Writings by Seventeenth-Century Englishwomen*, Londra-New York 1989; Hans Glagau: *Die moderne Selbstbiographie als historische Quelle*, Marburg 1903; Hans W. Gruhle: "Die Selbstbiographie als Quelle historischer Erkenntnis", M. Palyi (Ed.): *Hauptprobleme der Soziologie. Erinnerungsgabe für Max Weber*, C. 1, Münih-Leipzig 1923, S. 157-177; Theodor Kläiber: *Die deutsche Selbstbiographie. Beschreibungen des eigenen Lebens, Memoiren, Tagebücher*, Stuttgart 1921; J. Kronsbein: *Autobiographisches Erzählen. Die narrativen Strukturen der Autobiographie*, Münih 1984; Werner Mahholz: *Deutsche Selbstbekenntnisse. Ein Beitrag zur Geschichte der Selbstbiographie von der Mystik bis zum Pietismus*, Berlin 1919; Georg Misch: *Geschichte der Autobiographie*, C. IV, 2: *Von der Renaissance zu den autobiographischen Hauptwerken des 18. und 19. Jahrhunderts*, Bernd Neumann tarafından genişletilmiş 3. Baskı, Frankfurt am Main 1969; Horst Wenzel (Ed.): *Die Autobiographie des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit*, 2 C., Münih 1980; Aynı yazar: "Zu den Anfängen der volkssprachigen Autobiographie im späten Mittelalter", *Daphnis* 13,1984, S. 59-75; H. Winter: *Der Aussagewert von Selbstbiographien. Zum Status autobiographischer Urteile*, Heidelberg 1985; Urs M. Zahnd: *Die autobiographischen Aufzeichnungen Ludwig von Diesbachs. Studien zur spätmittelalterlichen Selbstdarstellung im oberdeutschen und schweizerischen Raume*, Bern 1986; Karl Joachim Weintraub: *The Value of the Individual: Self and Circumstance in Autobiography*, Chicago 1978; Aynı yazar: "Autobiography and Historical Consciousness", *Critical Inquiry* 1,1975, S. 821-842; Heidi I. Stull: *The Evolution of the autobiography from 1770-1850. A comparative study and analysis*, New York 1985.
- 23 Büyük Britanya için bkz. William Matthews (Ed.): *British Autobiographies. An annotated Bibliography of British Autobiographies published or written before 1951*, Berkeley 1984 ve Aynı yazar: *British Diaries. An Annotated Bibliography of British Diaries written between 1442 and 1942*, Berkeley

tarihi-edebî bilimler araştırmalarının mevzuu idi, şimdi ise bu kaynaklar gittikçe tarihçilerin ilgi alanına daha çok giriyor,²⁴ dolayısıyla tarihçiler edebiyat tarihçileri, etnologlar ve psikologlarla kesişiyorlar.²⁵ Otobiyografik metinler şüphesiz cinsiyet tarihinin yanı sıra psiko-tarihsel ve tıp tarihi araştırmalarının ilgi odağında da olan bir kaynak türüdür.

Böylelikle şimdiye değin çeşitli sorular netleşmiş oluyor. Araştırmalar dönüp dolaşıp türün ortaya çıkış sebepleri, örneğin Geç Ortaçağ bütçe ve ticaret defterleri²⁶ gibi öncülere, bunların kural ve biçimleri ile ilgili sorulara yoğunlaşıyor.²⁷ Bu noktada modern öznel ve bireyselliğin ortaya çıkışı ile yakın bir ilişki var gibi görünüyor,²⁸ bilhassa bu Werner Mahrholz'da olduğu gibi şehir dünyası ile burjuvazi arasındaki ilişkinin mükemmel bir so-

1984. ABD için Aynı yazar: *American diaries in manuscript 1580-1954. A descriptive bibliography*, 1975. Hollanda için bkz. Rudolf M. Dekker - R. Lindeman, R. - Y. Scherf: "Verstopte bronnen: egodocumenten van Noord-Nederlanders uit de 16de tot 18de eeuw", *Nederlands Archieven Blad* 86,1982, S. 226-235 ve kaynakların mevcut durumu için: Aynı yazarlar (Ed.): *Egodocumenten uit de zestiende to begin negentiende eeuw. Een chronologische lijst*, Rotterdam 1993. İtalya için bkz. M. Guglielminetti: *Memoria e scrittura: l'autohografia da Dante a Cellini*, Turin 1977 ve aynı yazar: "Lautobiographie en Italie, XIVe-XVIIe siècles", *Revue de l'institut de Sociologie* (Brüksel) 55, 1982, S. 101-114. İspanya için: *L'autobiographie dans le monde hispanique. Actes d'un colloque internationale de la Baume-lès-Aix*, 11-13 Mayıs 1979, Paris 1980. Almanya için bkz. Jens Jessen (Ed.): *Bibliographie der Autobiographien*, Toplam 6 cilt, Münih-Londra-New York v.d. 1983-1989, bu eser malzemeyi meslek gruplarına (yazarlar, sosyal bilimciler, doğa bilimcileri, doktorlar) göre düzenler. 17. yüzyıl biyografilerinin geniş bir derlemesi için bkz. Inge Bernheiden: *Individualität im 17. Jahrhundert. Studien zum autobiographischen Schrifttum*, Frankfurt am Main 1988, elbette tam bir liste sunmamaktadır. Öncelikli olarak Orta çağın sonlarından 17. yüzyılın ortalarına değin olan stratejik dönem için akademik standartları karşılayan bir bibliyografyaya ihtiyaç var gibi görünmektedir. - Yakın zamanda Çin otobiyografisini Wolfgang Bauer ayrıntılı olarak incelemiştir: *Das Antlitz Chinas. Die autobiographische Selbstdarstellung in der chinesischen Literatur von ihren Anfängen bis heute*, Münih 1991.

- 24 Daha eski araştırmalara örnek olarak Ermentrude von Ranke'nin katkılarına bkz.: "Der Interessenkreis des deutschen Bürgers im 16. Jahrhundert (aufgrund von Selbstbiographien und Briefen)", *VSWG* 20, 1928, S. 474-490 ve Fritz Redlich: "Autobiographies as sources for social history. A research program", *VSWG* 62,1975, S. 380-390. Kenneth D. Barkin'in gözlemleri bilhassa önemlidir: "Autobiography and History", *Societas* 6,1976, S. 82-108 ve - E. W. Zeeden'in kültürel-tarihsel ilgiyle teşvik edilen - otobiyografi ve özanlatı üzerine tartışmaya erken bir Alman katkısı olarak öncelikle Heide Stratenwerth: "Selbstzeugnisse als Quellen zur Sozialgeschichte des 16. Jahrhunderts", *Festgabe für E. W. Zeeden zum 60. Geburtstag*, Horst Rabe v.d. (Ed.), Münster 1976, S. 21-35.
- 25 Ruth Mohrmann, halk biliminin bu kaynak çeşidi için özgün yetkinliğini ve halk kültürünün (yeniden) keşfinde tarihçilerin belirli bir mesleki körlüğünü defalarca vurgulamıştır. Bu konuda bkz.: "Volkskunde und Geschichte", *Rhein.-Westfäl. Zs. für Volkskunde* 34/35, 1989/90, S. 9-23.
- 26 Bu konuda Christof Weiland'ın yeni çalışması: "*Libri di famiglia*" und *Autobiographie in Italien zwischen Trecento und Cinquecento. Studien zur Entwicklung des Schreibens über sich selbst*, Tübingen 1993.
- 27 Özel olarak bkz. William C. Spengemann: *The Forms of Autobiography. Episodes in the History of a literary genre*, New Haven-Londra 1980.
- 28 Bkz. James Olney: *Metaphors of Self: The meaning of autobiography*, Princeton 1972, (1. Bölüm, Theory of Autobiography).

nucu olarak görüldüğünde.²⁹ Otobiyografik metinlerin tahminen kentsel mekanlarda ortaya çıktığı fikri çok da net bir şekilde savunulamaz, bunun yerine yazarları yazmaya yönlendiren farklı sosyal konumlarına ve niyetlerine yönelmek daha uygun olacaktır: Gabriele Jancke'nin makalesinde özetlediği gibi 16. yüzyılın otobiyografik türü "oldukça çeşitli yazma durumları, biçimleri ve tartışma stratejilerine" sahiptir.³⁰ Philippe Lejeune bu sebepten hatırat ile otobiyografi türü arasındaki "temel muhalefet"e (*opposition fondamentale*) dikkat çekmiştir. Hatıratlar bireyi sosyal bağlamına yerleştirirken, birey ilk olarak otobiyografide tartışmanın konusu olur.³¹

Diğer yandan araştırmalar pragmatik olarak otobiyografik metinlerin ve öncülerinin gelişimini teşvik eden, hatta zorlayan alanlara doğru yönelmiştir: Püritenlik³² ve Pietizm gibi dini hareketlerin³³ yanı sıra otobiyografik yansımaları gerekli kıldığı için tarikatlar tarihi de burada ilk sırada yer alırlar.³⁴ Son olarak günah çıkarma (itiraflar) prosedürleri ve dini süreçlerin düzenlenmesi de otobiyografinin şekillenmesine katkı sağlamıştır.³⁵ Örneğin 1560'lardan itibaren İspanyol Engizyonu süreçlerinde, mahkemeye sanıkların aile geçmişi ve dini eğitimi hakkında bilgi vermek için bir

29 Yani Werner Mahrholz: *Deutsche Selbstbekenntnisse. Ein Beitrag zur Geschichte der Selbstbiographie von der Mystik bis zum Pietismus*, Berlin 1919, S. 1 v.d.

30 Bkz. S. 106.

31 Pierre Lejeune: *L'histoire de l'autobiographie en France*, Paris 1971, S. 15.

32 Bu konuda özellikle Owen C. Watkins: *The puritan experience. Studies in spiritual autobiography*, Londra 1972; L. D. Lerner: "Puritanism and the spiritual Autobiography", *HibJ* 55, 1956/57, S. 373-386; Margaret Spufford: "First steps in literacy: the reading and writing experiences of the humblest seventeenth-century spiritual autobiographers", *Social History* 4, 1979, S. 407-435; Kaspar von Greyerz: "Religion in the life of German and Swiss autobiographers (sixteenth and early seventeenth centuries)", aynı yazar (Ed.): *Religion and Society in Early Modern Europe 1500-1800*, Londra 1986, S. 223-241.

33 Ingo Bertolini: *Studien zur Autobiographie des deutschen Pietismus*, 2 Bölüm, Doktora Tezi. Viyana 1968; Gerd Birkner: *Heilsgewißheit und literarische Methapher, Allegorie und Autobiographie im Puritanismus*, Münih 1972 ve daha eski bir çalışma Werner Mahrholz (Ed.): *Der deutsche Pietismus*, Berlin 1921.

34 Örneğin bkz. Jacques Le Brun: "Rêves de religieuses. Le désir, la mort et le temps", *Revue des sciences humaines* 82, 1988, S. 27-47 ve Aynı yazar, "Das Geständnis in den Nonnenbiographien des 17. Jahrhunderts", A. Hahn - V. Kapp (Ed.): *Selbstthematization und Selbstzeugnis: Bekenntnis und Geständnis*, Frankfurt am Main 1987, S. 248-264. Alman bölgesinden papaz Johannes Butzbach'ın otobiyografisine atıfta bulunulmalıdır: *Odeporicon. Eine Autobiographie aus dem Jahre 1506*. Andreas Beringer tarafından yapılan iki dilli Baskı, Tercüme ve Tahlil, Weinheim 1991. Alman otobiyografisinin gelişiminde "dönüm noktası" olarak kabul edilir.

35 Örneğin bkz. T. C. Price Zimmermann: "Bekenntnis und Autobiographie in der frühen Renaissance", Günther Niggel (Ed.): *Die Autobiographie. Zu Form und Geschichte einer literarischen Gattung*, Darmstadt 1989, S. 343-366. Alois Hahn, dini olarak şartlandırılmış kendini keşfetme ile otobiyografik ilgi arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekmektedir: "Zur Soziologie der Beichte und anderer Formen institutionalisierter Bekenntnisse: Selbstthematization und Zivilisationsprozeß", *Kölnher Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 34, 1982, S. 407-437, özellikle 418 v.d.

"geneologia" ve bir "discurso de la vida" talep edilmiştir.³⁶ Ayrıca başarılı bir ihtida hadisesi de genellikle kendini memnuniyetle detaylı bir şekilde yansıtan bir yayın için yeterli bir fırsatı oluşturmuştur.³⁷ Otobiyografinin dini tandanslı türü için Alan Macfarlane'nin mükemmel tarihsel-antropolojik bir çalışma ile edisyonunu hazırladığı bir 17. yüzyıl İngiliz rahibi olan Ralph Josselin'in günlüğü,³⁸ Paul Seaver'in Londra Püriten bir zanaatkarın hayat hikayesini yeniden inşa ettiği "Wallington'ın Dünyası" ya da yine aynı yüzyıldan Michael Wigglesworth'un günlüğü İngilizce örnekler olarak alıntılanabilir.³⁹ Elbette bunlar ciddi bir yekunu olan bu yüzyıl otobiyografileri içinde sadece birkaç örnek.⁴⁰ Araştırmalar ayrıca tarihsel dönüm noktalarının ya da bilhassa etkileyici olayların (devrimler, savaşlar, depremler, veba salgınları gibi) otobiyografik metinlerin üretimi için önemini yoğun bir şekilde sorgularlar.⁴¹ Yazılı tanıklıkları üretmeye pek alışık olmayan sınıfların üye-

- 36 Bununla ilgili olarak bkz. Richard L. Kagan: *Lucretia's Dreams. Politics and Prophecy in Sixteenth-Century Spain*, Berkeley, Cal. 1990, S. 13, örnek olarak 30 sayfadan uzun bir otobiyografik mahkeme kaydını referans eder. Engizisyon süreçlerinin antropolojik söylem gücüne dair özel olarak Jean-Pierre Dedieu: "The archives of the Holy Office of Toledo as a source for historical anthropology", Gustav Henningsen - John A. Tedeschi (Ed.): *The Inquisition in Early Modern Europe*. Dekalb, III. 1986, S. 158-189 ayrıca Antonio Gómez Moriana: "Autobiografía y discurso ritual. Problemática de la confesión autobiográfica al tribunal inquisitorial", *L'autobiographie dans le monde hispanique*. Aix-en-Provence 1980, S. 69-94 ve Adrienne Schizzano Mandel: "Le procès inquisitorial comme acte autobiographique. Le cas de Sor Maria de San Jerónimo", *ibid.*, S. 155-169.
- 37 Özellikle irtida sorunu üzerine Louis Desgraves: "Un aspect des controverses entre catholiques et protestants: les récits de conversion (1598-1628)", *La conversion au XVIIe siècle. Actes du XIIe colloque du C.M.R.* (janvier 1982), S. 89-110. Örnek olarak: Heiko Wulfert: "Der nassauische Pfarrer Wilhelm Köllner (1760-1835) ve Wilhelm Köllner'in otobiyografik „Bekehrungs- und Rettungsgeschichte"", *Jahrbuch der hessischen kirchengesch. Vereinigung* 38, 1987, S. 41-68.
- 38 Alan Macfarlane: *The Family Life of Ralph Josselin. A Seventeenth-Century Clergyman. An Essay in Historical Anthropology*, Cambridge 1970 ve aynı yazar (Ed.): *The Diary of Ralph Josselin 1616-1683*, Londra 1976.
- 39 Paul S. Seaver: *Wallington's World: A Puritan Artisan in Seventeenth-Century London*, Stanford 1985 ve E. S. Morgan (Ed.): *The Diary of Michael Wigglesworth, 1653-1657: The Conscience of a Puritan*, New York 1965.
- 40 Bununla alakalı ilk genel çalışma için Kaspar von Greyerz: "Der alltägliche Gott im 17. Jahrhundert. Zur religiös-konfessionellen Identität der englischen Puritaner", *Pietismus und Neuzeit* 16, 1990, S. 11-30.
- 41 Örneğin bkz. David Bryant: "Revolution and Introspection: The Appearance of the Private Diary in France", *Europ. Studies Rev.* 8, 1978, S. 259-272; Georges Benrekassa: "Die Französische Revolution und das Autobiographische: Überlegungen und Forschungsvorschläge", R. Koselleck - R. Reichardt (Ed.): *Die Französische Revolution als Bruch des gesellschaftlichen Bewusstseins*, Mühnih 1988, S. 398-408 veya Edith Zehm: *Der Frankreichfeldzug von 1792: Formen seiner Literarisierung im Tagebuch Johann Konrad Wagners und in Goethes „Campagne in Frankreich"*, Frankfurt am Main - Bern 1985. - Bilhassa veba salgınları, insanları yaşamlarını ve hayatta kalma süreçlerini kayıt altına almaya teşvik etmiştir. Burada bununla ilgili olarak James S. Amelang (Ed.): *A Journal of the Plague Year. The Diary of the Barcelona Tanner Miquel Parets 1651*, New York - Oxford 1991, özellikle S. 5 v.d. ve Ek II, S. 103 v.d.. Fransız restorasyon döneminin hatıralara olan düşkünlüğü ile ilgili olarak bkz. Pierre Nora: *Zwischen Gedächtnis und Geschichte*, Berlin 1990, S. 74 v.d..

leri için bile kendi hayatlarını tasvir etme adına en baskın dürtü burada bulunur.⁴²

Tüm bunlar gösteriyor ki otobiyografinin, Geç Ortaçağ ve Erken Modern dönemde ciddi önemli bir rol oynayan -burada açıklığa kavuşturulamayacak kadar- uzun ve karmaşık bir geçmişi vardır.⁴³ Klasik edebî örneklerin yanı sıra somut toplumsal şartlar, etkenler ve taleplerden kaynaklanan çok sayıda motivasyonun olduğu giderek daha belirgin bir şekilde ortaya çıkıyor. Bunlar, okur-yazarlığın ve ticaret ve yönetimdeki pragmatist yazıcılığın artışından,⁴⁴ yoğunlaştırılmış eğitim sayesinde kağıda erişimdeki kolaylığa, meslekî ihtisaslaşmadaki artıştan yeni sosyal hareketliliğe ve tebaasının itaatini talep eden mutlak devlet mekanizması karşısında gerekli bir alternatif olarak bireyin kişisel özel alanının oluşumuna kadar uzanmaktadır.⁴⁵ Son olarak, insan ruhu ve duyguları ile ilgili bilimsel araştırmaların başlangıcına ve edebî bir piyasanın oluşumuna değinilmelidir.⁴⁶ Eğer böyle bir karakterizasyonu kabul etmeye hazırsak kendine özgü bir edebî tür olarak [Typus sui generis] “tam” otobiyografiye giden tarihsel süreçte yeni bir alan açılır: Hesap ve ticaret defterleri gibi diğer prototip kaynak çeşitleri de böylelikle bu türün kapsamına girerler.⁴⁷ Bu koşulların ve ön biçimlerin anlamının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir ve “ben-anlatısı” kavramı da buna yardımcı olabilir.

- 42 Bunulla ilgili olarak James S. Amelang: ““Vox populi”: Popular Autobiographies in Early Modern Urban History”, *Urban History Yearbook* 20, 1993, S. 30-42.
- 43 Jean Marie Goulemot ile karşılaştırm: R. Chartier (Ed.): *Histoire de la vie privée*, C. 3: *De la Renaissance aux Lumières*, Paris 1986, S. 380 (Buradaki alıntı İngilizce baskıdan yapılmıştır: Cambridge, Mass. 1989).
- 44 Bunulla ilgili olarak Hagen Keller - Klaus Grubmüller - Nikolaus Staubach (Ed.): *Pragmatische Schriftlichkeit im Mittelalter. Erscheinungsformen und Entwicklungsstufen*, Münih 1992 und Hagen Keller: “Vom “heiligen Buch” zur “Buchführung”. Lebensfunktionen der Schrift im Mittelalter”, *Frühmittelalter-Studien* 26, 1992, S. 1-31.
- 45 Reinhart Koselleck’in tezi oldukça ünlüdür: *Kritik und Krise. Ein Beitrag zur Pathogenese der bürgerlichen Welt*, Freiburg-Münih 1959, S. 41 (Ciltsiz baskı Frankfurt am Main 1973).
- 46 Temel olarak Wilhelm Dilthey: “Auffassung und Analyse des Menschen im 15. und 16. Jahrhundert”, Aynı yazar: *Weltanschauung und Analyse des Menschen seit Renaissance und Reformation* (Toplu Baskı, C. 2), 9. Baskı. Göttingen 1970, S. 1-89 ve Aynı yazar: “Die Funktion der Anthropologie in der Kultur des 16. und 17. Jahrhunderts”, Aynı yazar: *Weltanschauung und Analyse des Menschen seit Renaissance und Reformation*, ibid., S. 416-492. Bu konuda öne çıkan yeni bir bakış için W. Sparr: “Art. „Mensch””, *TRE* 3,1992, Sp. 458-577, ve bibliyografik bir temel olarak Hermann Schilling: *Bibliographie der psychologischen Literatur des 16. Jahrhunderts*, Hildesheim 1967, S.7.
- 47 Bunulla ilgili örneğin Baron Wolfgang Strome von Reichenbach: “Das Schriftwesen der Nürnberger Wirtschaft vom 14. bis zum 16. Jahrhundert. Zur Geschichte oberdeutscher Handelsbücher”, *Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte Nürnbergs* 11/2, Nürnberg, 1967, S. 751-799 ve mevcut araştırmaların içinde bulunduğu durum ile ilgili ayrıntılı bir özet Urs Martin Zahrd: *Die autobiographischen Aufzeichnungen Ludwig von Diesbachs. Studien zur spätmittelalterlichen Selbstdarstellung im oberdeutschen und schweizerischen Raume*, Bern 1986, S. 279 v.d.

"Ben-anlatısı" bana, açıkçası -Presser'in anladığı şekilde- dar anlamda sadece otobiyografik malzeme için kullanılmak zorunda olmayan mümbit bir terim gibi görünüyor. Presser'in 1969'daki konferansında sadece günlük, otobiyografi, seyahatname, mektup, hatırat veya röportaj gibi dar anlamda otobiyografik malzemeye yönelik olmayan, açık bir formülasyonu kasıtlı olarak seçtiği göz ardı edilmemelidir.⁴⁸ Presser daha çok ben-anlatılarının "bir ego'nun bilerek ya da bilmeyerek kendisini açık ettiği ya da gizlediği" kaynaklar olduğunu vurgulamıştır.⁴⁹ Bu formülasyon bundan sonraki mülahazalar için çıkış noktası olabilir.

Özellikle zihniyet tarihinde ve tecrübi tarihte⁵⁰ [*Erfahrungsgeschichte*] olduğu gibi, bireye yönelik kaynak türleri üzerine yapılan yoğun araştırmalar, daha kapsayıcı bir ben-anlatısı kavramı kullanmanın faydalı olabileceğini gösteriyor. Jacques LeGoff'un her kaynağın bir zihniyet tarihi kaynağı olduğu yönündeki oldukça cömert teminatına karşı,⁵¹ burada kaynak malzemenin daha kesin bir sınırlandırması yapılmalıdır. Lucien Febvre 1941'de "Duyarlılık ve Tarih" başlığı altında "geçmiş dönemlerin duygusal yaşamına erişim" üzerine düşünmüş ve mahkeme arşivleri ve vaka raporlarında bulunabilecek sözde "ahlakî belgelerin" faydalarından bahsetmiştir. Sanatsal ve edebî belgelerle birlikte bu belgeler ona, arzu edildiğini düşündüğü "empatik tarih"in⁵² [*empathische Geschichte*] temelini oluşturuyor gibi gelmiştir.⁵³ Bu konsept bana burada araştırılan ve elbette bu alana odaklanan ben-anlatıları ile iyi bir bağlantı kuruyor gibi görünüyor.

Bunlardan, gönüllü olarak yapıлып yapılmadığına bakılmaksızın örneğin kişisel bir mektupta, bir günlükte,⁵⁴ bir rüya defterinde ya da otobiyogra-

48 Tijdschrift voor Geschiedenis'in özel sayısının editörleri bu alternatifleri kullanırlar: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 83,1970, Önsöz S. 145.

49 Dipnot 19'a bakınız!

50 Türkçe'de pek yaygın olmamakla birlikte kullanılan "tecrübi tarih", sözlü tarih ile bağlantılı olarak gelişen ancak zamanla ondan bağımsız bir alana dönüşen, bireyin ya da toplumsal grupların şahsi tecrübelerinden, yaşantılarından, hafızalarından hareketle özneliği ve öznelin tecrübelerini tarih yazımının konusu haline getiren, çok da uzun bir geçmişi olmayan bir tarih yazım türüdür. (ç.n.)

51 Jacques LeGoff: "Les mentalités, une histoire ambiguë", Aynı yazar - Pierre Nora (Ed.): *Faire de l'histoire*, C. III: Nouveaux objets, Paris 1974, S. 76-94, burada S. 85.

52 Türkçede "empatik tarih" olarak yerleşik bir kullanım bulunmamaktadır. "Empathische Geschichte" tarihi nesnenin gözünden algılayıp yazarak genellikle toplumda ötekileştirilen ya da şeytanlaştırılan grup veya kişilerin anlaşılmasını hedefler. (ç.n.)

53 Lucien Febvre: "Sensibilität und Geschichte. Zugänge zum Gefühlsleben früherer Epochen", Claudia Honegger (Ed.): *Schrift und Materie der Geschichte. Vorschläge zur systematischen Aneignung historischer Prozesse*, Frankfurt am Main 1977, S. 313-334, burada S. 330.

54 Bununla ilgili olarak Magdalena Buchholz: *Die Anfänge der deutschen Tagebuchschreibung: Beiträge zu ihrer Geschichte und Charakteristik*, Münster 1983.

fik bir denemede veya farklı koşullar sebebiyle bir kişinin kendisi ile ilgili bilgi verdiği tüm kaynaklar anlaşılmalıdır. Seçkin tarihsel kişiliklerle ilgili bu türden kaynakların tarihçilerin ilgisini her zaman çektiğini burada vurgulamaya gerek yoktur: Dürer'in bir tufanın kâbusu, Luther'in 1545 tarihli yaşam öyküsü,⁵⁵ Descartes'ın ya da Başpiskopos Laud'un rüyaları,⁵⁶ Liselotte von der Pfalz'ın günlüğü örnek olarak zikredilebilirler. Bunların yanı sıra, özel "koşullar" tarafından kendileri ile ilgili açıklama yapmaya sevk edilen, farklı sosyal sınıflardan "normal" insanlarla da ilgileniyoruz. Bu tür durumlar idarî, hukukî veya ekonomik süreçler kapsamında mülakatlar ya da niyet beyanları (vergi tahsilatı, teftiş, teba sorgulamaları, tanık ifadeleri/sorgulamaları, kişiye ait adlî beyanlar, mahkeme sorgulamaları, işe alım mülakatları, af talepleri, (işkence altında alınmış) itiraflar, ticaret, muhasebe ve yazışma defterleri, vasiyetnameler vs.) olabilir.⁵⁷ Bununla birlikte klasik -ve nispeten sınırlı- tüm kaynak araştırmalarında dikkate alınan özetler [Selbstzeugnisse] kaynak grubu ile açık bir ayırım yapılmalıdır.⁵⁸ Ancak aynı zamanda vasiyetlerin tek başına incelenmesinin, vâsileri ihmal etmekle suçlandığı da dikkate alınmalıdır. Vasiyetnamelerin daha büyük bir ben-anlatısı grubu altında sınıflandırılması bu türden bir ayırımı önlemeye yardımcı olabilir.

Arşiv uzmanı Hans Joachim Behr haklı olarak "günlük yaşamın tüm yönlerinin mahkeme kayıtlarına yansıtıldığını"⁵⁹ belirtmiştir. Robert Muchembled bu bağlamda zenginliği, zihinsel yapıların araştırılması için sağladığı fayda-

55 Bununla ilgili olarak Ernst Stracke: *Luthers großes Selbstzeugnis 1545 über seine Entwicklung zum Reformator historisch-kritisch untersucht*, Leipzig 1926.

56 Bkz. Alice Brown: "Descartes' Dreams", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 40, 1977, S. 256-273 ve Charles Carlton: "The Dream Life of Archbishop Laud", *History Today* 36, 1986, S. 9-14.

57 Justin Stagl: "Vom Dialog zum Fragebogen. Miscellen zur Geschichte der Umfrage", *KZSS* 31, 1979, S. 611- 638 ve Hermann Woldemar Bühne: *Das Informationswerk Ernst des Frommen von Gotha*, Doktora Tezi. Leipzig 1885 ve Friedrich Waas: "Die Generalvisitation Ernsts des Frommen im Herzogtum Sachsen-Gotha 1641-1645", *Zs. Ver. f. Thür. Geschichte u. Altertumskunde* 27,1909, S. 83-128 ve S. 395-422; 28, 1911, S. 81-130; W. Diehl: "Die Aussagen der Protokolle der großen hessischen Kirchenvisitation von 1628 über den im Volk vorhandenen Aberglauben", *Zs. f. Kulturgeschichte* 8,1901, S. 287-324.

58 Bu konuda önemli katkılar için bkz. Heide Stratenwerth: *Selbstzeugnisse als Quellen*, S. 22, çalışma mevcut literatüre atıfta bulunur. Kavram çok erken bir tarihte çalışmalarda kullanılmıştır, örneğin von Ernst Stracke: *Luthers großes Selbstzeugnis 1545 über seine Entwicklung zum Reformator historisch-kritisch untersucht*, Leipzig 1926. Özetler kavramı için son olarak bkz. Benigna von Krusenstjern: "Was sind Selbstzeugnisse? Begriffskritische und quellenkundliche Überlegungen anhand von Beispielen aus dem 17. Jahrhundert", *Historische Anthropologie* 2, 1994, S. 462-471, ki kendisi bu örneğe bağlı kalmayı savunur.

59 H. J. Behr: "Archivalische Quellen zur bäuerlichen und bürgerlichen Alltagskultur vom 15. bis 17. Jahrhundert in Deutschland und ihre Auswertungsprobleme", *GWU* 36,1985, S. 415-425, burada S. 419.

da yatan "hukukî-edebî" malzemeden bahseder.⁶⁰ Ortaçağ uzmanı Juliane Kümmell kısa bir süre önce bu kaynak türünün "büyük ve neredeyse hiç kullanılmamış rezervi"nin altını çizmiştir.⁶¹ Kadın tarihi araştırmacıları bireysel şikâyet ve arzuların yanı sıra "mahkeme kaynaklarının" Ortaçağ ve Erken Modern dönemdeki kadın işçilik tarihi için büyük önemine dikkat çekmişlerdir,⁶² ve Fransız tarihçi Arlette Farge Ancien Régime'in polis ve mahkeme arşivlerinde "söze gelen insanları" [le peuple en mots] yeniden bulmuştur. Sorgu protokollerindeki ifadelerin ardında hayatın gerçekliği yeniden keşfedilebilir, burada bireyin sosyal sınıfı ve otorite karşısındaki konumu ortaya çıkar.⁶³ Henüz 1956'da Pierre Chaunu engizisyon hâkimlerinin "sevindirici boşboğazlıklarından" bahsetmiş ve "insan davranışlarının derin tarihine" ulaşma imkanına ikna olmuştur.⁶⁴ Birkaç sene önce bazı tarihçiler, içeriksel zenginlikleri yavaş yavaş genişletilen engizisyon protokollerinin yöntemsel olanaklarını araştırmışlardır. İnsanın derinine giden bu zor yolda ilerlememize yardımcı olabilecek kaynak malzeme büyük olasılıkla burada bulunmaktadır. Vasiyetname çalışmalarının ölüm ve dinden çıkarma [*Dechristianisierung*] araştırmalarına nasıl bir katkı yaptığına burada işaret edilmelidir.⁶⁵ Bu araştırmalar bir seri zihniyet tarihinin - her ne kadar eleştirilmiş olsalar da- adeta kusursuz bir örneği haline geldiler⁶⁶ ve yakın geçmiş Erken Modern dö-

60 Bkz. Robert Muchembled: *La violence au village. Sociabilité et comportements populaires en Artois du XVe au XVIIe siècle*, Turnhout 1989, S. 17 v.d..

61 Juliane Kümmell-Hartfelder: "Städtische Verwaltung und Landbevölkerung im Spätmittelalter - Ein Personenrödel als Quelle zur Sozial- und Mentalitätengeschichte", *ZGO* 136, 1988, 5. 129-142, burada S. 141 v.d..

62 Yani örneğin Dorothee Rippmann - Katharina Simon-Muscheid: "Weibliche Lebensformen und Arbeitszusammenhänge im Spätmittelalter und in der frühen Neuzeit", M. Othenin-Girard v.d. (Ed.): *Frauen und Öffentlichkeit. Beitr. der 6. Schweizerischen Historikerinnentagung*, Zürich 1991, S. 63-98, burada S. 75 v.d. - Ayrıca Claudia Ulbrich'in bu ciltteki katkısına bakınız!

63 Arlette Farge: *Le goût de l'archive*, Paris 1989, S. 36 v.d..

64 Gustav Henningsen - John Tedese (Ed.): *The Inquisition in Early Modern Europe: Studies in Sources and Methods*, Dekalb, Ill. 1986; Pierre Chaunu: "Inquisition et vie quotidienne dans l'Amérique espagnole au XVIIe siècle", *Annales ESC* 11, 1956, S. 228-236, burada S. 230.

65 Herşeyden önce Michel Vovelle'e işaret edilmelidir: *Piété baroque et déchristianisation. Attitudes provençales devant la mort au siècle des Lumières*, Paris 1973. Vovelle şurada "bireyci" suçlamalara karşı seri zihniyetler tarihini savunur: Aynı yazar: "Serielle Geschichte oder "case studier": ein wirkliches oder nur ein Schein-Dilemma?", Ulrich Raulff (Ed.), *Mentalitäten-Geschichte. Zur historischen Rekonstruktion geistiger Prozesse*, Berlin 1989, S. 114-126.

66 Mevcut çalışmaların durumu için bkz. Urs Martin Zahrd: "Spätmittelalterliche Bürgertestamente als Quelle zur Realienkunde und Sozialgeschichte", *MIÖG* 96, 1988, S. 55-78 ve son olarak Thomas Maisel: "Testamente und Nachlaßinventare Wiener Universitätsangehöriger in der Frühen Neuzeit. Beispiele und Möglichkeiten ihrer Auswertung", *Frühneuzeit-Info* 2, 1991, S. 61-75. Bu konuda Ahasver von Brandt: *Mittelalterliche Bürgertestamente. Neuerschlossene Quellen zur Geschichte der materiellen und geistigen Kultur*, Heidelberg 1973; Paul Baur: *Testament und Bürgerschaft. Alltagsleben und Sachkultur im spätmittelalterlichen Konstanz*, Sigmaringen 1989; S. Briffaud: "La

nem cinsiyet tarihçiliği için vasiyetnamelerin ne kadar önemli olduğunu gösterdi.⁶⁷ Dahası Erken Modern dönem kadın ve cinsiyet tarihinin inşa edilmesinin yüksek oranda otobiyografik metinlerin, mektupların ve sorgu tutanaklarının varlığına bağlı olduğu pek çok kez belirtilmiştir.⁶⁸

Burada önerilen ben-anlatısı tanımına ilk itiraz elbette “gönüllü” yazılmış otobiyografik metinlerle kişinin “iradesi dışındaki” ifadelerinin bir tutulmasına olacaktır. Kendi dönemini yansıtmakla beraber, özünde kişinin başkalarından farklı olan, zamanın akışında kendine özgü özelliklerini fark edilir kılan, kendi Ben’ini aydınlatan, az ya da çok yansıtan bir otobiyografik metin ile bu tür “kişi ile ilgili” belirsiz ifadelerin büyük farklar taşıdığı yadsınamaz. Her uzman, suçlunun yaşamını veya vatandaşlık hakkını tehlikeye atabilecek olan mülakatın, sorgulamanın, bir uzlaşma yemininin [*Urfehde*]⁶⁹, ya da bir af talebinin zorunlu bir durum olduğuna haklı olarak dikkat çekecektir. Burada hem tipik hem de bireysel kanıtlar bulunur⁷⁰ ve bu kaynaklarda görülen üçüncü bir şahıs tarafından yazıya dökülmüş ve dolayısıyla “tercüme” edilmiş olan ifadelerde, sorgulanan kişinin bilinçli reddetmesi, yapmacılığı, tarihsel “inatçılığı” olasılığıyla her daim karşı karşıya kalınır.⁷¹ Örneğin Anabaptistlere yönelik davalarda sorgulayan kişinin sanığın “sofistike” cevaplar verdiği yönünde ibaresi bulunmaktadır.⁷²

famille, le notaire et le mourant: testament et mentalités dans la région de Luchon (1650-1790)”, *Annales du Midi* 97, 1985, S. 389-410; Richard Matt: “Die Wiener protestantischen Bürgertestamente von 1578-1627”, *Mitt. des Vereins für die Geschichte der Stadt Wien* 17, 1938, S. 1-51 ve Philippe Goujard: “Échec d’une sensibilité baroque: Les testaments rouennais aux XVIIIe siècle”, *Annales ESC* 36, 1981, S. 26-43. Friedrich Bothe: “Das Testament des Frankfurter Großkaufmanns Jakob Heller vom Jahre 1599. Ein Beitrag zur Charakteristik der bürgerlichen Vermögen und der bürgerlichen Kultur am Ausgang des Mittelalters”, *Arch. f. Frankfurts Geschichte u. Kunst*, 3. Folge, C. 9, 1907, S. 339-401; Lothar Kolmer: “Spätmittelalterliche Testamente. Forschungsergebnisse und Forschungsziele. Regensburger Testamente im Vergleich”, *ZBLG* 52, 1989, S. 475-500. - Pierre Chaunu’nun Paris vasiyetnamelerinin vasiyet biçimlerini inceleyen çalışması önemli bir örnektir: *La mort à Paris: XVIe, XVIIe, XVIIIe siècles*, Paris 1978.

67 Heide Wunder: “Vermögen und Vermächtnis, Gedenken und Gedächtnis. Frauen in Testamenten und Leichenpredigten am Beispiel Hamburgs”, B. Vogel - U. Weckel (Ed.), *Frauen in der Ständegesellschaft*, Hamburg 1991, S. 227-240.

68 Bununla ilgili olarak bkz. B. Vogel - U. Weckel (Ed.): *Frauen in der Ständegesellschaft*, Hamburg 1991.

69 Kan davasından vazgeçme teminatı (ç.n.)

70 Örnek olarak bkz. Hans Sebald: “Hexen-Geständnisse. Stereotype Struktur und lokale Farbe. Der Fall des Fürstbistums Bamberg”, *Spirita. Zs. f. Religionswissenschaft* 4, 1990, 5. 27-38. - Kan davalarının ifade gücü için bkz. G. Richer: “Urfehden als rechts-, orts- und landesgeschichtliche Quellen”, *Zs. f. Hohenzollernsche Geschichte* 14, 1978, S. 63-76.

71 Örnek olarak bkz. Jan Peters: “Eigensinn und Widerstand im Alltag. Abwehrverhalten ostelbischer Bauern unter Refeudalisierungsdruk”, *Jb. f. Wirtschaftsgeschichte* 1991/2, S. 85-103 ve Peters’in bu ciltteki makalesi.

72 E. Bernhofer-Pippert: *Täuferische Denkweisen und Lebensformen im Spiegel oberdeutscher Täuferverhöre*, Münster 1967, burada S. 150.

Ayrıca hukukî belgeler her ne kadar soyut ve görünüşte kesin bir dille yazılmış olsalar da bazen ifadeyi tahrif eden oldukça farklı anlamlara da gelebilirler. Şikayetçi, dilekçe sahibi, davacı ile ilgili muhataplar arasındaki sosyal farklılık ne kadar büyükse, ilgili metnin manipüle edildiği şüphesi de o kadar artar.⁷³ Heretik ya da Anabaptist sorgulamalarının tarihsel analizi, elbette zaman içerisinde bu metinleri kullanma hususunda yeteri kadar tecrübe elde etmiştir.⁷⁴

Bu endişelere rağmen bu belgelerdeki ifadeler ilginçtir, çünkü her ne kadar gizlenmiş ve idarî formal bir dil ile yabancılaştırılmış olsalar da bunlar insanlara kendilerini -tarihsel olarak teyit edilebilecek şekilde ifade etme fırsatı sunarlar. İsviçreli etnolog David Meili bu yüzden hatta -bir hayli abartarak- dava dosyalarının röportajlarla karşılaştırılabileceğini söylemiştir.⁷⁵ Michel Vovelle biraz daha temkinli davranarak, tarihçinin "arşivlerinden kurnazlık ve hinlikle, eşdeğer olanını değilse bile en azından gerçek, doğrudan şahitliğin yerine geçecek bir şeyler bulup çıkarmasından" bahsetmiştir.⁷⁶

Erken Modern dönemde otobiyografik metinlerin tâbî oldukları büyük bir gelenek ve katı kurallar olduğu ve edebî öncülerine⁷⁷ sıkı sıkıya bağlı oldukları, yani hiçbir zaman kaidelerden bağımsız olmadıkları⁷⁸ düşünüldüğünde ben-anlatısı kavramının otobiyografik metinleri aşarak genişletilmesi savunulabilir, hatta gerekli gibi görünüyor. Genç soyluların eğitimleri için yaptıkları gezilerle ilgili seyahatnameler, hümanist otobiyografileri⁷⁹ ya da

73 Bu, köylü isyanları ve davalarının tarihinde tekrar tekrar gözlemlenebilir. Bu konuda son olarak Claudia Ulbrich: "Rheingrenze, Revolten und Französische Revolution", Volker Rödel (Ed.): *Die Französische Revolution und die Oberrheinlande (1789-1798)*, Sigmaringen 1991, S. 223-244, St. Blasien yönetimindeki köylülerin şikayetlerinin avukatları tarafından nasıl tahrif edildiğini gösterir.

74 Örnek olarak bkz. Herbert Grundmann: "Ketzerverhöre des Spätmittelalters als quellenkritisches Problem", *DA* 21, 1965, S. 519-575, burada S. 559 ve bilhassa Anabaptistlerle ilgili olarak E. Bernhofer-Pippert: *Täuferische Denkweisen und Lebensformen im Spiegel oberdeutscher Täuferverhöre*, Münster 1967, burada S. 146 v.d..

75 David Meili: *Hexen in Wasterkingen. Magie und Lebensform in einem Dorf des frühen 18. Jahrhunderts*, Basel 1980, S. 12.

76 Michel Vovelle: "Serielle Geschichte oder "case studies": ein wirkliches oder nur ein Schein-Dilemma?", Ulrich Raulff (Ed.), *Mentalitäten-Geschichte. Zur historischen Rekonstruktion geistiger Prozesse*, Berlin 1989, S. 114-126, burada S. 121

77 Aziz Augustin'in İtirafı buraya uygun bir örnek olabilir. Bkz. Pierre Gourcelle: *Les "Confessions" de saint Augustin dans la tradition littéraire. Antécédants et postérité*, Paris 1963.

78 Jean Marie Goulemot bunu vurgular: Chartier (Ed.): *La vie privée*, C. 3, S. 381 ve başka bir örnek Jonathan Goldberg: "Cellini's vita and the conventions of early autobiography", *Modern Language Notes* 89, 1974, S. 71-83. Ayrıca genel olarak bkz. Stephen Greenblatt: *Renaissance Self-Fashioning: From More to Shakespeare*, Chicago 1980.

79 Örnek olarak bkz. Jozef Ijsewijn: "Humanistic autobiography", E. Hora - E. Kessler (Ed.): *Studia humanitatis. Ernesto Grassi zum 70. Geburtstag*, Münih 1980, S. 209-219. Her iki türün genel Röne-

tarikat mensubu Fransız kadınlarının görev bilinciyle yazılmış otobiyografik metinleri⁸⁰ gibi yazılmak zorunda olan birkaç örnekten bahsetmiyorum bile. Otobiyografik metinlerin bir dini gruba ve topluluğa aidiyetle ve bununla belirlenen yaşam tarzı ve manevi beklenti anlayışıyla ne kadar güçlü bir şekilde bağlantılı olduğunu da göz önünde bulundurmalıyız.⁸¹ Anabaptist kovuşturmalarından biliyoruz ki kendilerini, kendileri ve inançları ile ilgili yazılı bilgi vermeye adeta zorluyorlardı: Konrad Grebel örneğin “mürekkep ve divit verilmesini, yazmayı” istemişti.⁸²

Otobiyografik metinlerdeki yaşam hikayelerinin kurgulanmış karakteri sıklıkla karşımıza çıkar ve bu onların kaynak değerini düşürebilir ya da görecelileştirebilir.⁸³ Fransız Devrimi'nin Jakobenler döneminde, Ancien Régime'in son dönemlerine ve devrimin başlangıcına kadar geri götürülen, devrim davası için coşku uyandıran biyografiler kurgulanmıştır. Burada 14 Temmuz 1789'daki kişisel tutumun net, yani vatanperver olması gerekiyordu: O gün her vatansever vatandaşın olduğu yerdeydiler.⁸⁴ Yani bir otobiyografik metni, bir sorgulama olayının yanıtına dönüştürebilecek, pek çok görecelileştirme anı ilk bakışta bile bulunabilir.

Jean Marie Goulemot bu tür gözlemlerden Erken Modern dönem otobiyografisinin kişisel düşünce ve duygularla değil, aksine öncelikli olarak bireyin sosyal hayattaki rolüyle ilgili olduğu varsayımını türetti: “Özel hayatın başladığı yerde, otobiyografi biter”⁸⁵. Montaigne'in radikal iç gözleme olan bağlılığı tam da bu nedenle devrimci olarak algılanmıştır: “İşte, böyle okuyucu(m): kendim bizzat kitabımın nesnesiyim”; kendisini, “basit, mütevazı ve sıradan” gösterir, “zira kendi kendi(s)inin resmini yapar”.⁸⁶

sans bağlamı için ayrıca bkz. August Buck (Ed.): *Biographie und Autobiographie in der Renaissance. Arbeitsgespräch in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel vom 1. bis 3. November 1982*. Wiesbaden 1983.

80 Jacques Le Brun: “Das Geständnis in den Nonnenbiographien des 17. Jahrhunderts”, A. Hahn - V. Kapp (Ed.): *Selbstthematization und Selbstzeugnis: Bekenntnis und Geständnis*, Frankfurt am Main 1987, S. 248-264.

81 Örneğin bkz. Paul S. Seaver: *Wallington's World: A Puritan Artisan in Seventeenth-Century London*, Stanford 1985. - Irina Modrow'un bu ciltteki makalesine de bakınız!

82 E. Bernhofer-Pippert'ten rivayetle (Dipnot 67'de olduğu gibi), S. 146.

83 H. Winter: *Der Aussagewert von Selbstbiographien. Zum Status autobiographischer Urteile*, Heidelberg 1985.

84 Bununla ilgili olarak Jacques Guilhaumou'nun devrimci biyografileri incelemesine bkz: *Sprache und Politik in der Französischen Revolution. Vom Ereignis zur Sprache des Volkes (1789 bis 1794)*, Frankfurt am Main 1989, burada S. 178 v.d..

85 Jean Marie Goulemot, *Chartier* (Ed.): *La vie privée*, C. 3, S. 381.

86 Michel de Montaigne: *Essays*, C. 1, Edition conforme au texte de l'exemplaire de Bordeaux ... par Maurice Rat, Paris 1962, S. 1 (Au lecteur). Montaigne'in ifadeleri için bkz. Richard Regosin: *The Matter of My Book: Montaigne's Essays as the Book of the Self*, Berkeley 1977 ve George Craig -

Daima ilk olarak özgün olduğu varsayılan otobiyografinin bu örtük göreceliğini düşününce, kişinin kendi kaleminden çıkmış bir otobiyografi ile kişinin ağızından çıkan ama bir üçüncü şahıs tarafından yazıya dökülen sorgulama arasındaki belirgin fark azalır.

Son olarak başka bir argüman daha da ağır basıyor: Otobiyografik metinlere yapılacak dar anlamda sınırlama okuma-yazma bilmeyen sınıfları fiilen dışlar, oldukça az ve genellikle meşhur olan ve sıklıkla aşırı yorumlanan istisnalar hariç tutulursa bu sınıflardan gelen "kişiler hakkında" ifadelere ulaşamayız.⁸⁷ Eğer "tarihsel gücü olanın eşiği" aşıлып gerçekten daha "aşığı" inmek isteniyorsa,⁸⁸ mümkün olduğunca geniş kapsamlı kaynak arayışına girişmekten başka çare yoktur. Goulemot'un alelacele ima ettiği gibi⁸⁹ Erken Modern dönem biyografisi "aristokratik bir tür" olmasa da eğitilmiş sınıfların belki sadece ancak imzasını atabilen sıradan zanaatkar ya da çiftçilere göre kendi hayatlarını daha iyi yansıtabileceklerini düşündükleri doğrudur. Daha önce zikredilen modern otobiyografinin önemli bir kaynağının pietizmin dini inanç metinlerinde görülebileceği gerçeği,⁹⁰ bunlar da 16.

Margaret McGowan (Ed.): *Moy qui me voy. The Writer and the Self from Montaigne to Leiris*, Oxford 1989. Orijinali, ç.n.: ["Ainsi, lecteur, je suis moy-mesmes la matiere de mon livre"; er will sich in seiner „façon simple, naturelle et ordinaire" sehen, „car c'est moy que je peins".]

- 87 Örneğin G. Zillhardt (Ed.) tekrar tekrar alıntılanır: *Der Dreißigjährige Krieg in zeitgenössischer Darstellung. Hans Heberles "Zeytregister" (1618-1672). Aufzeichnungen aus dem Ulmer Territorium. Ein Beitrag zu Geschichtsschreibung und Geschichtsverständnis der Unterschichten*, Ulm 1975. Bunun yanında Ruhl genellikle gözden kaçır: "Stausenbacher Chronik des Kaspar Preis. 1637-1667", *Fuldaer Geschichtsblätter* 1, 1902, S. 113 - 186 (Ilko-Sascha Kowalczuk'un dostane notu, Berlin). - Ama ayrıca bkz. Jan Peters: "Aus dem Tagebuch eines Söldners des Dreißigjährigen Krieges", *SOWI* 19, 1990, S. 71-77; Aynı yazar (Ed.): *Ein Söldnerleben im Dreißigjährigen Krieg. Eine Quelle zur Sozialgeschichte*, Berlin 1993 ve aynı yazar - Hartmut Harnisch - Liselott Enders (Ed.): *Märkische Bauerntagebücher des 18. und 19. Jahrhunderts. Selbstzeugnisse von Milchviehbauern aus Neuholand*, Viyana-Köln 1989; Manfred Schober: "Das Schreibebuch des Bauern Johann Georg Leuner (1731-1813)", *Neue Museumskunde* 1, 1987, S. 62-64. - Bu bağlamda, Demokratik Alman Cumhuriyeti Bilimler Akademisi'nin eski Ekonomi Tarihi Enstitüsü'nde Jan Peters'in başkanlığında başlatılan "Bäuerliche Schreibbücher" projesine de atıfta bulunulmalıdır. Bir bülten şimdiye değin yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermektedir. Diğer çalışmaların yanı sıra şimdiye değin Björn Poulsen: "Die ältesten Bauernanschreibbücher: Schleswigsche Anschreibebücher des 16. und 17. Jahrhunderts", Aynı yazar - Klaus J. Lorenzen-Schmidt (Ed.): *Bäuerliche Anschreibebücher als Quellen zur Wirtschaftsgeschichte*, Neumünster 1992, S. 89-105. - Yeniçağın sonu için bkz. Hans Jürgen Lüsebrink: "'Repräsentanten der Natur". Autobiographies plébéiennes en Allemagne autour de 1800", *Romantisme. Revue du 19ième siècle* 56, 1987, S. 69-78.
- 88 Ulrich Raulff'un bu türden bir formülasyonu için bkz.: Aynı yazar (Ed.): *Mentalitäten-Geschichte. Zur Rekonstruktion geistiger Prozesse*, Berlin 1989, S. 15 (Özsöz).
- 89 Jean Marie Goulemot, Chartier (Ed.): *La vie privée*, C. 3, S. 381.
- 90 Günter Niggel: *Geschichte der deutschen Autobiographie im 18. Jahrhundert. Theoretische Grundlegung und literarische Entfaltung*, Stuttgart 1977 ve aynı yazar (Ed.): *Die Autobiographie. Zu Form und Geschichte einer literarischen Gattung*, Darmstadt 1989, S. 367 v.d. Ayrıca bkz. Ingo Bertolini: *Studien zur Autobiographie des deutschen Pietismus*, Doktora Tezi, Viyana 1968.

yüzyılın teftiş soruları kanonu ya da hatta dini süreçler ile ilişkili olduğundan her iki metin grubunun birlikte ele alınması uygun olabilir.

Son olarak şuna işaret etmeliyiz ki hukukî-idarî sorgulamalar kapsamındaki kaynaklar her zaman “satır aralarını ve aksine”⁹¹ mottosuyla, yani doğrudan anlamının dışında okunmalıdır.⁹² Carlo Ginzburg’un dediği gibi “hegemonyal kültürün hafızası”na dayanan büyük “baskıcılık arşivi” tarihçiden özel bir dikkat beklemektedir.⁹³ Bununla birlikte son zamanlarda giderek artan hukukî kaynak malzemesine mikro-tarihsel erişim hakkındaki eleştiriyi de dikkate almak gerekir. Temel bağlamsal soruların göz ardı edilmesi ya da tarihçinin hukukî bir kaynağın oluşum sürecini dikkate almaması durumunda bu eleştiri kabul edilebilir olduğu gibi bu kaynak türünün vazgeçilmez öneminin altı çizilmelidir.⁹⁴ En bilinen mikro-tarih çalışmalarının mahkeme belgeleri üzerine kurulu olduğu gerçeği bunu gösteriyor,⁹⁵ ancak aynı zamanda bu çıkış noktası uygun bir metodolojik tavrı da zorunlu kılıyor. Ayrıca burada betimlenen belgelerin içinde oluşturuldukları mevcut idarî-hukukî amaçların çok ötesine geçen bir önem kazandığını göz ardı etmek zor: Bu belgeler sorgulananların güçsüzlüğünü aşarlar. Devlet ve mezhep adına yapılan büyük çaplı ıslah etme girişimi, insana ve insan davranışlarının nedenlerine karşı yeni bir bakış açısının doğmasına yardımcı olur.⁹⁶ Bunu, akılcılık ve bireycilik gibi büyük medeni süreçlerin tekrar tekrar gözlemlenebilen yakınlığının bir başka kanıtı olarak görmek gerekir. Hatta bunların karşılıklı bağımlılığından dahi söz edilmelidir.

91 Nach Ruth-E. Mohrmann: “Zwischen den Zeilen und gegen den Strich - Alltagskultur im Spiegel archivalischer Quellen”, *Der Archivar* 44,1991, S. 233-246.

92 17. yüzyıl vergi kayıtlarını kullanmanın metodolojik sorunları ile ilgili olarak bkz. Rudolf Schlögl: *Bauern, Krieg und Staat. Oberbayerische Bauernwirtschaft und frühmoderner Staat im 17. Jahrhundert*, Göttingen 1988, bilhassa S. 36 v.d. ve S. 256 v.d..

93 Bununla ilgili olarak Dominick LaCapra: *Geschichte und Kritik*, Frankfurt am Main 1987, S. 55 v.d. Ginzburg’daki kantlarla.

94 E. Bernhofer-Pippert (Dipnot 67, S. 5’te olduğu gibi) sorgu metinlerine inanmak istenmiyorsa, haklı olarak tüm Anabaptist araştırmalar için bir son görür.

95 Burada diğer şeylerin yanı sıra Carlo Ginzburg’a atıfta bulunuyorum: *Der Käse und die Würmer. Die Welt eines Müllers um 1600*, Frankfurt am Main 1979; Aynı yazar - Carlo Poni: “Was ist Mikrogeschichte?”, *Geschichtswerkstatt* 6, 1985, 48-52; Judith C. Brown: *Schändliche Leidenschaften. Das Leben einer lesbischen Nonne in Italien zur Zeit der Renaissance*, Stuttgart 1988; Gene Bruker: *Giovanni and Lusanna: Love and Marriage in Renaissance Florence*, Berkeley-Los Angeles 1986; Richard L. Kagan: *Lucretia’s Dreams. Politics and Prophecy in Sixteenth-Century Spain*, Berkeley, Cal. 1990; Natalie Zemon Davis: *Der Kopf in der Schlinge. Gnadengesuche und ihre Erzähler*, Berlin 1989.

96 Bu bakış açısı, sosyal disiplin kavramı üzerine yapılan son araştırmalarda da sıklıkla göz ardı edilmiştir. Bununla ilgili genel bakış için Winfried Schulze: “Gerhard Oestreichs Begriff ‘Sozialdisziplinierung in der Frühen Neuzeit’”, *ZHF* 14,1987, S. 265-302.

Elbette bir sanığın sorgusu her zaman ilk olarak ne yaşandığı hakkında bilgi verir, bir tanığın ifadesi ihtilaflı hukukî bir meselenin durumuna dair bilgi verir, bir vergi beyannamesi ekonomik verimlilik hakkında bilgi sağlar ve temel olarak malî amaçlara hizmet eder, bir muayene öncelikle askeri sistem kapsamında, bir teftiş dindarlık tarihi veya kilise teşkilatı bağlamında ilgimizi çeker. Tüm bu durumların hepsi doğal olarak tahrifatı, hakikatin gizlenmesini, yani deşifre edilmesi gereken karşı stratejileri tetikler.⁹⁷ Natalie Z. Davis "fiction in the archives" adlı çalışmasının temelini tüm bu "hikayelerin" bolluğundan elde etmiştir.⁹⁸ Tüm bunların yanı sıra -ki burası asıl kilit nokta- bu tür mülakatlar her zaman kişiye, tecrübelerine ve içinde yaşadığı dünya hakkındaki görüşlerine, hiç değilse böyle bir mülakatın gerçekleştirildiği sosyal sistemin kurallarına ve ilişkili kişilerin hayatta kalma stratejilerine dair değerli beyanlar içerir.⁹⁹ Tüm bu mülahazaların ardından şöyle bir ben-anlatısı ön tanımı ortaya çıkabilir:

Ben-anlatısı olarak adlandırılacak tüm metinlerin ortak kriteri, -belli belirsiz ve örtük bir şekilde bile olsa- bir kişinin ailesinde, toplumunda, ülkesinde veya sosyal sınıfındaki gönüllü ya da zorunlu benlik algısı ile ilgili bilgi veren veya onun bu sistemler ve onların dönüşümlerine ilişkin duruşunu yansıtan ifadelerin ya da ifade parçacıklarının bulunması olmalıdır. Bireysel insan davranışlarını gerekçelendirmeli, korkuları açık etmeli, bilgi birikimini ortaya koymalı, değer yargılarını göstermeli, hayat tecrübelerini ve beklentilerini yansıtmalıdır.

Hemen göze çarpan, araştırmanın ilgisinin öncelikli olarak Geç Ortaçağ ile 18. yüzyılın sonları arasındaki "stratejik" döneme odaklanması durumu, esasen sosyal hareketlilik, mezhepsel çatışma ortamı ve idari organların artan gücü sayesinde gerçekleşen ve bunlardan kaynaklanan disipline etme

97 Ruth E. Mohrmann metodolojik problemleri halk bilimi açısından da tartışır: *Zwischen den Zeilen*, S. 237 v.d. Ayrıca bkz. Dominick LaCapra: *Geschichte und Kritik*, S. 55 v.d. Ginzburg'un ardından ve mikro-tarihsel bir erişim için hukuki malzemenin kullanımının titiz bir şekilde incelenmesi için bkz. Thomas Kuehn: "Reading Microhistory: The Example of *Giovanni and Lusanna*", *JMH* 61,1989, S. 512-534.

98 Natalie Zemon Davis: *Fiction in the Archives. Pardon tales and their Tellers in 16th Century France*, Stanford 1987 (Almanca: *Der Kopf in der Schlinge. Gnadengesuche und ihre Erzähler*, Berlin 1989).

99 Burada Silke Göttisch'ün kaynak araştırmasına dayanarak: "Zur Konstruktion schichtenspezifischer Wirklichkeit. Strategien und Taktiken ländlicher Unterschichten vor Gericht", Brigitte Bönisch-Brednich v.d. (Ed.): *Erinnern und Vergessen*. Vorträge des 27. Deutschen Volkskundekongresses Göttingen 1989, Göttingen 1989, S. 443-452.

girişimlerinin önemli ölçüde teşvik ettiği bireyselleşme sürecinin bu zaman diliminde gerçekleştiği varsayımıyla ilgili gibi görünüyor.¹⁰⁰ Bu “büyük” tarihsel süreçlerin karmaşasında ben-anlatıları yeni bir anlam kazanırlar: Makro-tarihsel olarak bakmaya ve adlandırmaya alışık olduğumuz insanların hayatlarındaki bu dönüştürücü olayların deneyimlenmesini ve işlenmesini hedeflerler. Bu sınırlandırma aynı zamanda ben-anlatısı kavramının haddinden fazla esnetilmemesini sağlamayı da amaçlar. Bireysel ifadelerin meşru yerleri için mücadele etmek zorunda oldukları bir dünyada bireysel algıyı hedefler. Böyle bir tarihi durumda, bireysel algıların en göze çarpmayan ifadelerini tespit etmek için özel bir çaba gerekmektedir.

Dolayısıyla bu mülhazaların, günümüzde eleştiriliyor olsa da uluslararası çağdaş Erken Modern dönem araştırmalarında çoğunlukla tercih edilen bir araştırma dalı olan Erken Modern dönem zihniyet tarihçiliğine kaynak-tenkidinde ve yöntemsel bir temel sağlamayı hedeflediği açıkça belirtilmelidir. Ayrıca burada “ben-anlatısı” ile bağlantılı olan zihniyet tarihine yönelik daha net bir araştırma, -çoğu zaman olduğu gibi- belirli bir toplumsal olgunun (örneğin din, halk kültürü, cinsiyet, evlilik veya aile, ebeveyn-çocuk ilişkileri vb.)¹⁰¹ zihniyet tarihine yönelik yapılmamalı, tersine kaynak sorusu bilinçli olarak ön plana çıkarılmalıdır.

Bu elbette sadece yeni bir kaynak sistematiği ve bunların yorumlanması için bir metodoloji geliştirmek için yapılmaz, aynı zamanda bazı önemli içeriksel sorular da ele alınabilir:

- Erken Modern dönem toplumlarında “sosyal bilginin” menziline dair sorular¹⁰²

100 Bkz. Urs Martin Zahrnd: *Die autobiographischen Aufzeichnungen Ludwig von Diesbachs* (Dipnot 45'te olduğu gibi), Diesbach'ı Geç Ortaçağ otobiyografisine başarılı bir şekilde yerleştirir ve her şeyden önce “burjuva” ve “asil” davranışlarına dayanarak “tipoloji” ve “bireysellik” kargaşasına dair aydınlatıcı araştırmalar yapar.

101 Örnek olarak bkz. Richard van Dülmen: “Heirat und Eheleben in der Frühen Neuzeit. Autobiographische Zeugnisse”, *AKG* 72, 1990, S. 153-171 ve Irene Hardach-Pinke: *Kinderalltag. Aspekte um Kontinuität und Wandel in autobiographischen Zeugnissen 1700 bis 1900*, Frankfurt am Main-New York 1981; Linda Pollock: *Forgotten children. Parent-child relations from 1500 to 1900*, Cambridge 1983 ya da Mathias Beer: “Wenn ich eynen naren hett zu eynem man, da fragen dye freund nyt vyl danach”. Private Briefe als Quelle für die Eheschließung bei den stadtbürgerlichen Familien des 15. u. 16. Jhs.”, Hans-Jürgen Bachorski (Ed.): *Ordnung und Lust. Bilder von Liebe, Ehe und Sexualität in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Trier 1991, S. 71-94, iki yeni örnek olarak anılabilir.

102 Bu bağlamda bkz. Hans-Ulrich Gumbrecht - Rolf Reichardt - Thomas Schleich: “Für eine Sozialgeschichte der französischen Aufklärung”, Aynı yazarlar (Ed.): *Sozialgeschichte der Aufklärung in Frankreich*, 2 Bölüm, Münih-Viyana 1981, Bölüm I, S. 3-51, burada S.37 v.d..

- Dikey nitelikte meşru sosyal hareketliliğin aslında bilinmediği bir çağın karakterini oluşturan gerçek sosyal konum değişimlerinin algılanışına dair sorular¹⁰³
- Özellikle Reformasyondan bu yana, insan vicdanına ve düşüncesine yönelik idari organlara yeni erişime ilişkin sorular¹⁰⁴
- Erken Modern dönemde birey merkezli düşüncenin oluşumunun koşulları ve biçimlerine dair sorular¹⁰⁵
- Son olarak söylem gücüne dair sorular, ama aynı zamanda Lucien Febvre'nın geçmişte uyardığı gibi tarihsel sorgulamanın "tahrik edici, ama aynı zamanda ürkütücü derecede zor" metodu olan zihniyet tarihiyle ilgili soruların sınırları.¹⁰⁶

103 Bununla ilgili olarak benim çalışmama bkz. Winfried Schulze (Ed.): *Ständische Gesellschaft und soziale Mobilität*, Münih 1988, S. 1-17.

104 Bu şimdiye değin en etkileyici şekilde son yapılan teftiş araştırmalarında gösterilmiştir. Bununla ilgili farklı katkılara örnek olarak bkz. E. W. Zeeden - P. T. Lang (Ed.): *Kirche und Visitation. Beiträge zur Erforschung des frühneuzeitlichen Visitationswesens in Europa*, Stuttgart 1984, Umberto Mazzone - Angelo Turchini (Ed.): *Le visite pastorali. Analisi di una fonte*, Bologna 1985, ve Richard Steinmetz: "Das Religionsverhör in der Herrschaft Aschau-Wildenwart im Jahre 1601", *ZBLG* 38,1975, S. 570-597. - Kalvinist derebeylerinin sorgulanması üzerine bkz. Karl August Eckhardt (Ed.): *Eschweger Vernehmungsprotokolle von 1608 zur Reformatio des Landgrafen Moritz*, Witzenhäusen 1968 ve son araştırma Gerhard Menk: "Absolutistisches Wollen und verfremdete Wirklichkeit - der calvinistische Sonderweg Hessen-Kassels", Meinrad Schaab (Ed.): *Territorialstaat und Calvinismus*, Stuttgart 1993, S. 164-238, burada S. 208 v.d..

105 Bununla ilgili olarak bkz. Natalie Z. Davis: "Bindung und Freiheit. Die Grenzen des Selbst im Frankreich des sechzehnten Jahrhunderts", Aynı yazar: *Frauen und Gesellschaft am Beginn der Neuzeit*, Berlin 1986, S. 7- 18 ve farklı katkılar için bkz. Thomas Cramer (Ed.): *Wege in die Neuzeit*, Münih 1988. Konu ile ilgili daha fazla seçme literatür Inge Bernheiden: *Individualität im 17. Jahrhundert. Studien zum autobiographischen Schrifttum*, Frankfurt am Main v.d. 1988; Ernst Cassirer: *Individuum und Kosmos in der Philosophie der Renaissance*, Leipzig-Berlin 1927; Wilhelm Dilthey: "Auffassung und Analyse des Menschen im 15. und 16. Jahrhundert", Aynı yazar: *Weltanschauung und Analyse des Menschen seit Renaissance und Reformation* (Ges. Schriften, Bd. 2), 9. Baskı. Göttingen 1970, S. 1-89; Eugenio Garin (Ed.): *Der Mensch der Renaissance*, Frankfurt am Main 1990; Claudette Delhez-Sarlet - Maurizio Catani (Ed.): *Individualisme et autobiographie en occident*, Brüksel 1983; Niklas Luhmann: "Frühneuzeitliche Anthropologie: Theoriertechnische Lösungen für ein Evolutionsproblem der Gesellschaft", Aynı yazar: *Gesellschaftsstruktur und Semantik*, Frankfurt am Main 1980, S. 164-234; Aynı yazar: "Individuum, Individualität, Individualismus", Aynı yazar: *Gesellschaftsstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft*, C. 3, Frankfurt am Main 1989; Karl Macha: *Individuum und Gesellschaft. Zur Geschichte des Individualismus*, Berlin 1964; Alan Macfarlane: *The origins of English Individualism. The Family, Property and Social Transition*, Oxford 1978; Norman Nelson: "Individualism as a Criterion of the Renaissance", *The Journal of English and German Philology* 32,1932, S. 316-333; H. M. Robertson: *Aspects of the Rise of Economic Individualism*, Cambridge 1935; Roman Schnur: *Individualismus und Absolutismus. Zur politischen Theorie vor Thomas Hobbes (1600-1640)*, Berlin 1963; Karl Joachim Weintraub: *The Value of the Individual* (Dipnot 20'deki gibi).

106 František Graus: "Mentalität - Versuch einer Begriffsbestimmung", Aynı yazar: *Mentalitäten im Mittelalter. Methodische und inhaltliche Probleme*, Sigmaringen 1987, S. 9-48; Hagen Schulze: "Mentalitätsgeschichte - Chancen und Grenzen eines Paradigmas der französischen Geschichtswissenschaft", *GWU* 34, 1984, S. 247-266; Volker Sellin: "Mentalität und Mentalitätsgeschichte", *HZ* 241, 1985, S. 555-598; Dominick LaCapra: "Ist jedermann ein Fall für die Mentalitätsgeschichte?", Aynı

Bu ciltteki makaleler ben-anlatılarının olası varyasyonlarını mümkün olduğunca geniş bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmıştır. En başa elbette zihniyet, aile ve cinsiyet tarihi çalışmalarında sıklıkla kullanılan klasik otobiyografik metinler koyulmalıydı. İlgili yazarların evlilik ve aileye, akrabalık ve topluluğa, vatan ve devlete entegrasyonu, kendi vücudunu algılayışı, hastalık ve korku tecrübeleri, tüm bunlar otobiyografik metin tarafından tek başına olmasa da cevaplanabilecek ilk sorulardır.

İkinci bölümde sıradan insanın kendisini yazınsal olarak ifade etme olanaklarını değerlendiren makaleler bir araya getirildi. Bunlar çiftçilerin yazışma defterlerinden ve münferit kroniklerden tutun da arzlarına, İngiliz dilenci mektuplarına ve köylü kadınların hayatlarını gösteren kaynaklara kadar uzanıyor. Buradaki asıl dert sıradan insanın varlığını, inancını ve bilgisini zihniyet tarihinin bir seri istatistiğinde sadece “isimsiz bir sayı” olarak değil,¹⁰⁷ bilakis bir birey olarak tespit etmenin yeni yollarını aramaktır.

Son olarak üçüncü bir çalışma grubu, hukukî-idarî süreçlerden tek tek bireylerin ifadelerini bulup çıkaran ve dolayısıyla otobiyografik metnin klasik formundan oldukça uzaklaşan bir yaklaşıma adanmıştır. Tüm bunların yanı sıra yukarıda belirtilen disipline etme ve bireyselleştirme arasındaki paralelliğinin bu kaynakları bizim için bu kadar değerli kılan şey olduğu söylenebilir.

yazar: *Geschichte und Kritik*, Frankfurt am Main 1987, S. 64-84. Zihniyet tarihine kapsamlı bir bakış için bkz. William J. Bouwsma: “From History of Ideas to History of Meaning”, *Journ. of Interdisc. Hist.* 2, 1981, S. 279-291; Lawrence Stone: “The Revival of Narrative”, *PaP* 85, 1980, S. 3-24 ve Thomas Kuehn: “Reading Microhistory: The Example of *Giovanni and Lasanna*”, *JMH* 61, 1989, S. 512-534. - L. Febvre’in son alıntısı şuradan Aynı yazar.: *Combats pour l’histoire*, Paris 1953, S. 229.

107 Bununla ilgili olarak bkz. François Furet: “Pour une définition des classes inférieures à l’époque moderne”, *Annales ESC* 18, 1963, S. 459-474, o zamanlar küçük insanların zihin dünyasına giden yolu ancak “isimsiz sayı”lar aracılığıyla mümkün gören bir yaklaşım.